

La llengua i la literatura catalanes a les aules del segle XXI

MARC COMADRAN

Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Filologia Catalana

marc.comadran@gmail.com

CASALS & FOGUET (2012): Daniel Casals i Francesc Foguet (eds.), *La llengua i la literatura catalanes a les aules del segle XXI*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

«Segons dades de l'*Estudi sociodemogràfic i lingüístic de l'alumnat de 4rt d'ESO de Catalunya* (2008), només un 34% dels joves que estudiaven 4t d'ESO el 2006 afirmen que parlen sempre o molt en català, mentre que un 55,3% diuen que no el parla mai o poc, i un 10% afirma que "tant català com castellà". Unes dades que ens indiquen que —amb els matisos que calgui— ens estem acostant al lllidar a partir del qual els sociolingüistes diuen que un procés de substitució comença a ser irreversible, que ja no és possible assolir la normalitat» (p. 146). Aquesta és una de les intervencions —aquesta, concretament, de Jordi Solé i Camardons— que conformen el llibre d'actes del *I Simposi sobre l'ensenyament de la llengua i la literatura catalanes a la Secundària i a la Universitat. Com i què hem d'ensenyar a les aules del segle XXI?*, celebrat el 14 d'octubre de 2009 a la sala Prat de la Riba de l'Institut d'Estudis Catalans. El simposi, organitzat pel Departament de Filologia Catalana de la Universitat Autònoma de Barcelona, va posar una «primera» pedra —si fem cas del títol— per construir un espai de reflexió continuada al voltant de l'estat de l'ensenyament de la llengua i la literatura catalanes.

Publicat tres anys després de la celebració del simposi, aquest llibre és, més enllà dels continguts que glossarem tot seguit, un testimoni valuós d'aquest estat de coses. Fins i tot pot ser llegit com a «revulsiu». Les conclusions del simposi de 2009 ja disparaven totes les alarmes sobre el present i el futur de l'ensenyament de la llengua i la literatura catalanes. S'hi constata que el català a l'escola i a la universitat havia d'enfrontar-se a un seguit de canvis i «crisis» propis de l'Europa del segle XXI, però que ho havia de fer sense els mecanismes que s'havien revelat com a indispensables per a no morir —literalment, culturalment doncs— en l'intent. La citació que introdueix aquesta ressenya és només un dels exemples que dibuixen l'actual situació. El pòrtic de Daniel Casals i Francesc Foguet, coordinadors del simposi i curadors del volum, donen alguna de les claus per fer allò que hom en digué convertir neguits de neurosi en dolors de part: «[d]e les intervencions en aquest simposi, se'n desprèn un clam unànim a favor del que Joan Martí anomena, en la benvinguda, 'un canvi de rumb' enèrgic que redreci una situació en caiguda lliure. No és una visió apocalíptica, sinó una constatació realista» (p. 10). Calia, encara segons els coordinadors, «passar directament a l'ofensiva i mirar el futur amb esperança crítica, exigència i compromís» (p. 11) i s'havia

de comptar amb l'ajuda de diferents agents, entre els quals els polítics: es volia una «reacció política clara, un suport institucional decidit, que aportí recursos econòmics i que dignifiqui la professió» (p. 10).

L'ofensiva en l'àmbit de la política educativa finalment ha arribat, però exactament en sentit contrari al reclamat. En quatre anys, el panorama educatiu en català als Països Catalans ha passat de ser depriment a ser, ara ja sí, a les portes del que és insostenible. Algunes de les apreciacions generals d'aquest volum, no les conclusions a què porten, han quedat malauradament anacròniques pel curs dels esdeveniments. L'Estat encarregat de garantir els esmentats mecanismes per a l'educació en català ha premut l'accelerador en allò que, pel cas valencià, altra vegada Solé qualificava de «contraplanificació lingüística destinada a destruir progressivament la presència del català, en el que és un assaig de genocidi lingüísticocultural que hauria de ser denunciat, pel cap baix, al Consell d'Europa, a la UNESCO o a l'ONU» (p. 146).

L'aportació d'aquest llibre, doncs, queda marcada per un context que s'ha transformat en molt poc temps a cop de legislació. Recordem, d'entrada, que l'any següent de la celebració del simposi es va fer pública la sentència del Tribunal Constitucional contra l'Estatut i que, amb aquesta, va començar una campanya orquestrada per dinamitar des de les esquerdes el sistema educatiu català. L'orquestra retrona avui dia, a nosaltres lectors d'aquest llibre, per tots els flancs. Al Principat, la LOMCE —l'anomenada «Llei Wert», que introdueix enèsim canvis d'arrel ideològica arreu del territori— posa fi al sistema d'immersió en català i desautoritza els acords d'un sucursalitzat Parlament de Catalunya; al País Valencià, el model «trilingüe» desatén el dret de milers de famílies a educar els seus fills en valencià; a les Illes Balears i Pitiüses, la barbàrie anticatalanista, en un context en què els joves cada vegada parlen més castellà, ha portat el govern —que en el llibre encara s'anomena de «PP de més baixa intensitat [que el valencià]» (p. 146)— a eliminar el sistema d'immersió en català, a fomentar activament la tria del castellà entre els ciutadans, a establir controls «d'ideologia» entre el professorat i a imposar llibres de text *ad hoc* elaborats amb nova normativa «balear»; a la Franja de Ponent, el govern aragonès ha atemptat contra tot criteri científic i ha introduït, també a les escoles, l'encuny LAPAO per a referir-se a la llengua catalana; i a la Catalunya Nord i a l'Alguer, amb el català intentant sortir del procés de museïtzació, es continua resistint des de l'escola Bressola i des de projectes de reintroducció del català, respectivament.

És indubtable, per tant, que el món de l'educació, que és el que aquí ens ocupa, s'ha capgirat ràpidament i que justificaria plenament un segon simposi per a avaluar-ne les conseqüències, per tornar a situar el punt de partida i, si cal més contundentment, també el punt d'arribada. Amb tot, aquest llibre té plena vigència en l'essencial i és per això que molts dels canvis que s'han produït ja hi són pronosticats. Algunes de les dades que s'aporten permeten establir un contrast entre la situació descrita d'abans de 2009 i la situació de l'educació avui dia. I d'aquest contrast deriva la idea del llibre com a «revulsiu». En un moment en què

l'educació en català es veu amenaçada en tots els plans —també en els que no tracta el llibre, com és el de l'ensenyament del català fora del domini lingüístic, que les greus retallades a l'Institut Ramon Llull posa en un perill real—, aquest llibre contribueix a prendre consciència de la situació límit i, en definitiva, a apropar cada vegada més aquesta «reacció» de tota la societat, aquesta «ofensiva» que s'hi reclama.

El volum recull les reflexions, experiències, dades i propostes de docents i estudiants d'àmbits diversos de l'educació (secundària, universitat, formació d'adults). Després dels parlaments de benvinguda (Teresa Cabré, Francesc Danés, Oriol Izquierdo, Joan Martí i Xavier Villalba), Ramon Solsona enceta el llibre amb una conferència inaugural titulada «Elogi de la gramàtica amb 24.000 apatxes». Hi explica aspectes curiosos i divertits del fenomen de la (in)consciència lingüística dels parlants, especialment en el cas dels nens. És un recull d'anècdotes per a «enamorats de l'idioma» (p. 30) que, amb l'entusiasme que caracteritza el conferenciant, subratllen algunes de les peculiaritats de la feina del professor de català.

Les dues ponències del simposi ofereixen una visió més analítica. La primera, «Entre la legalitat i la realitat», és a càrrec de Jaume Aulet i Pere Martí, que focalitzen en el desfasament entre allò que prescriuen els currículums acadèmics i la realitat de les aules de secundària, batxillerat i universitat pel que fa a la literatura. Els ponents constaten la poca presència de la literatura en l'ensenyament de secundària i exposen les conseqüències que això comporta per a l'estudiant a l'hora de fer el salt a la universitat, especialment cap a Filologia Catalana. En aquest àmbit, també fan una primera anàlisi de l'aleshores recent aplicació de l'Espai Europeu d'Ensenyament Superior —el Pla Bolonya— a les diferents universitats del domini i esbossen el perfil del nou estudiant de Grau. La ponència acaba amb dotze «propostes concretes», entre les quals s'hi compta la reivindicació d'un curs específic de literatura a secundària, la creació de ponts de diàleg secundària-universitat o una intervenció rellevant en la programació de l'aleshores nou —i actualment d'èxit— màster universitari de professorat de secundària.

L'altra ponència és a càrrec d'Anton Carbonell i es titula «Ensenyar llengua i literatura a l'aula». Carbonell, crític amb les novetats curriculars introduïdes pel Departament d'Educació i amb el seguiment adotzenat dels llibres de text que promouen les editorials, exposa la seva experiència com a docent. Planteja alguns dels reptes a què s'ha vist abocat recentment —temes que es desenrotllen en altres intervencions— i reivindica l'encaix entre l'ensenyament de llengua i de literatura a l'aula. El llibre també recull el debat que es va organitzar a continuació, moderat per Francesc Foguet. Ponents i públic intercanvien experiències i propostes sobre el paper del professor en relació amb les lleis d'educació, amb el nou tipus d'alumnat i, en definitiva, amb una realitat globalitzada, tecnificada i que experimenta la decadència de les humanitats.

El segon bloc del llibre està conformat per les dues taules rodones del simposi. La primera, titulada «Els estudiants s'expliquen» i moderada per Ramon Pa-

nyella, dona veu a una «representació qualitativa» (p. 91) de l'alumnat d'ESO, batxillerat i universitat (Eloi Creus, Josep Andreu Palacios, Irene Roma, Judit Busquets, Clàudia Roda i Laia Terés). Sobre la base de qüestionaris proposats per l'organització, els estudiants fan una valoració crítica de l'ensenyament de les diferents competències comunicatives i del tractament de la llengua i la literatura a les aules. Si el bagatge en història de la literatura és l'aspecte positiu que es destaca de manera unànime, les seves intervencions també reflecteixen mancances del sistema quant a l'oralitat —que alguns relacionen amb la desatenció del teatre—, la pràctica escrita (creativa), l'aplicació de les noves tecnologies o l'ordenació dels continguts dels llibres de text i del currículum universitari, entre d'altres qüestions.

En la segona taula rodona, titulada «La didàctica de la llengua i la literatura» i moderada per Teresa Iribarren, hi participen quatre professors que exposen conclusions i propostes relacionades amb nous mètodes, eines i estratègies d'aprenentatge (Josep Camps, Josep-Francesc Delgado, Neus Faura i Jordi Solé i Camardons). La relació entre el llibre de text tradicional i el digital centren bona part de les intervencions. Quant a l'elaboració de materials, Camps explica com els canvis legislatius d'última hora i les pressions editorials condicionen el procés d'escriptura d'uns llibres que sovint acaben essent productes improvisats i d'aplicació cada vegada més efímera. Faura, per la seva banda, centra l'atenció en una qüestió poc tractada: la descoordinació entre els llibres de text de llengua i literatura catalanes i els de llengua i literatura castellanes per al període de secundària i batxillerat. L'anàlisi comparativa de dos casos demostra fins a quin punt «la ignorància mútua és pràcticament total» (p. 138) i evidencia la necessitat d'una major comunicació entre editorials, redactors i professors. Pel que fa al llibre digital, també Camps denuncia que la implantació a les aules s'ha fet de manera acrítica i poc planificada, com posa en evidència diàriament la manca d'infraestructura i de formació del professorat. És Delgado, però, qui en fa l'anàlisi més incisiva. Exposa les característiques d'un i altre tipus de llibre, tradicional i digital, i explica per què l'un i l'altre tenen funcions diferents i complementàries. Per aquest motiu, es mostra molt crític amb el «talibanisme informàtic» (p. 130), els interessos econòmics que hi ha darrere i la posició del Departament d'Educació: «tan intolerant és prohibir un mitjà modern com excloure'n un d'antic per llei administrativa o dogma de fe» (p. 128).

Aquestes reflexions sobre el llibre s'emmarquen en un context de crisi de valors i de crisi política. D'una banda, Delgado s'encarrega d'exposar, tot fent comparacions amb d'altres societats, la decadència que ha patit el concepte d'educació a la Catalunya del segle XXI. D'altra banda, Solé fa un repàs de la persecució política de l'escola catalana i ja preveu part de l'ofensiva que s'ha materialitzat en el període que va del seminari ençà. Tot i que veu el flux migratori dels darrers anys com una oportunitat clau per fer de la llengua catalana l'instrument de cohesió social, conclou que «ni la societat civil, ni l'escola tota sola no poden anar més enllà. [...] [N]ecessitem estructures d'un estat propi, d'un estat català, per

repensar l'educació, l'escola catalana i per posar les eines mínimes per promoure sense limitacions l'única llengua que només és pròpia dels Països Catalans» (p. 149).

La darrera part d'aquest llibre incorpora projectes i experiències específiques a l'aula. Marcel Fité i Montserrat Guixer parlen de «L'experiència de l'ensenyament de la llengua a l'aula d'acollida» i expliquen, basant-se en casos concrets, els avantatges d'utilitzar el joc com a recurs per a l'ensenyament de la llengua. Oriol Prat repassa aspectes bàsics que cal seguir a l'hora de tractar «Les TIC i la literatura a l'aula». Finalment, Llorenç Soldevila exposa sumàriament la manera com ha organitzat les classes de llengua de primer curs a les carreres de Comunicació de la Universitat de Vic en el període 2005-2009.

En conjunt, les actes d'aquest simposi posen sobre la taula unes primeres valoracions crítiques sobre l'estat actual de l'ensenyament de la llengua i la literatura catalanes. Malauradament, no ha prosperat un dels objectius nuclears del simposi, que era la creació d'un Observatori de l'Ensenyament de la Llengua i la Literatura Catalanes a la Secundària i a la Universitat —aquesta proposta, elaborada per Pere Martorell, s'adjunta en apèndix al final del volum. És una llàstima perquè sens dubte podria haver estat un instrument científic útil per constatar l'ofensiva i alertar la societat i les autoritats nacionals i internacionals pertinents de l'ofensiva que l'educació catalana ha patit del 2009 ençà. En qualsevol cas, això encara fa més necessària una segona edició del simposi, la continuïtat que reclamen Montserrat Anton i Albert Jané en el parlament de cloenda. Esperem, pel bé de tots, que així sigui i que no fem massa tard a l'hora d'activar la reclamada «reacció».

Dues gramàtiques poc convencionals

CRISTINA ALBAREDA

Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Catalana
c.albareda.valls@gmail.com

1. MAS & VILAGRASA (2012): Marta Mas i Albert Vilagrasa: *Gramàtica catalana de la A a la Z*, Barcelona: PAM.
2. ESTEVE & MELIÀ (2011): Francesc Esteve i Josepa Melià: *Gramàtica zero: el millor ús amb la mínima gramàtica*, València: Servei de Política Lingüística de la Universitat de València.

Amb poc temps de diferència, han sortit publicades dues gramàtiques sobre el català no gaire convencionals, perquè pretenen descriure la llengua d'una manera fàcil i molt accessible. Els títols ja donen pistes del seu tret diferencial. Per